

BAIS MEDRASH
BAIS YESHAYA

בית מדרש

בית ישעיה

Sunday Chabura

הלכות תפילין

**תפילין של רבינו תם
ב'**

מראה מקומות

א) שו"ע או"ח סימן ל"ד סעיף ב' ירא שמים יוצא ידי שניהם ויעשה שני זוגות תפילין ויניח שניהם... כי יש מקום בראש להניח שתי תפילין וכן בזרוע. ואם אינו יודע.. שניהם יחד, סעיף ג' לא יעשה כן אלא מי שמוחזק ומפורסם בחסידות.

ב) ביאור הגר"א ס"ק ז' כתב שמה שכתב המחבר בסעיף ג' "שלא יעשה.." קאי על היש אומרים, דהיינו שלא יניח שניהם אפילו בזה אחר זה אלא מי שמפורסם בחסידות

ג) וכן פסק המשנה ברורה שם ס"ק ט"ז שאין להניח תפילין דר"ת אפילו אחר התפילה משום יוהרא. והטעם הוא כיון שעיקר ההלכה כרש"י ממילא סגי בהנחת תפילין דרש"י. ומשו"ה אם מניח גם תפילין דר"ת מחזי כיוהרא.

ד) כתב ראש סימן י"ג שמובא שם ששאל הגר"ח מוואלאזין את הגר"א האם יניח תפילין דר"ת (ובשלמא הגר"א עצמו לא רצה להניח משום שהיה מונח בתפילין כל היום, וממילא כל רגע שאינו מניח תפילין של רש"י אינו מקיים עיקר ההלכה. אבל הגר"ח שלא לבש תפילין כל היום שאל הנ"ל) והשיבו שאם רוצה לקיים כל הדיעות יצטרך להניח כ"ד זוגות תפילין.

ה) ספר מסורת משה (דברים בשם ר' משה פיינשטיין זצ"ל) או"ח אות מ"ז מביא שר' משה אמר שאינו מאמין שהגר"א באמת אמר דבר הנ"ל

ו) שו"ת תשובה מאהבה ח"ב סימן רכ"א כתב שמה שכתב המחבר בסעיף ג' אינו קאי אלא על מה שכתב בתחילה – להניח ב' זוגות תפילין ביחד. אבל להניחם זא"ז ראוי לכל אדם.

אלא שיש לעיין, אם הפסק הלכה הוא באמת כרש"י (כמבואר בבית יוסף) מדוע נתפשט בהרבה קהילות להניח גם תפילין דר"ת ?

ז) (שו"ת מן השמים (אחד מבעלי תוס') סימן ג' כתב ששאלו בחלום איזה תפילין הוא צודק. והשיבו שהוא מח' בשמים. והקב"ה אומר כר"ת וכל פעמליא של מעלה אומרים כרש"י)

ח) בן איש חי פרשת וירא אות כ"א כתב הטעם למה נמיחין ב' זוגות הוא משום שהאריז"ל גילה בשם אליהו ששניהם אמת וצריך להניח שתיהם. ומימות משה רבינו עד זמן הגאונים הניחו שניהם.

ט) אגרות משה או"ח ח"ד סימן ט' שכתב טעם חדש למה נהגו הרבה אנשים להניח ב' זוגות תפילין. והוא משום שמבואר בראשונים שבהרבה מקומות נהגו להניח רק תפילין דר"ת, א"כ כיון שזה היה המנהג בהרבה מקומות למאות שנה, (ואפשר יותר מזה) משום הכי ראוי להניחם הגם שעכשיו נפסק כרש"י

אורח חיים לד תפילין

ב ג [ד] ירא שמים יצא ידי שניהם ויעשה שתי זוגות
א תפילין (ב) ויניח (ג) שניהם [ה] ויכוין בהנחתן
באותם שהם אליבא דהלכתא אני יוצא ידי חובתי
והשאר הם ג כרצועות (ד) בעלמא [ו] כי מקום יש בראש
להניח שני תפילין וכן בזרוע ז (ג) ד ואם אינו יודע
לכוין (ה) המקום ולהניח שניהם יחד יניח כדברי האחד
של יד ושל ראש [ויסלקם מיד] י ויניח האחרים על
סמך ברכה ראשונה ואם [ז] ויש אומרים ה שאם
סא לא יוכל להניחם בבת אחת יניח של רש"י ויברך
עליהם ויהיו עליו בשעת קריאת שמע ותפלה ואחר
תפלה יניח של רבינו תם בלא ברכה ויקרא בהם שמע
והיה אם שמוע:
ג ו לא יעשה כן אלא מי שמוחזק ומפורסם
(י) בחסידות:

ביאור הגר"א

[ז] ויש אומרים שאם כו' נג לא יעשה כו'. קאי על יש אומרים [בסעיף ב]
כמו שכתוב בתשובה [מהרי"ל סימן קלז] הנ"ל כי העיקר ברש"י. וכתב [שם] כמו
שעושין בכריכה בפרק ערבי פסחים [קטו, א] בלא ברכה. [ח] [פס"ה ד] לא
יניח כו'. כמו שכתוב בפרק ג' דברכות [נג, ב] האי סודרא כו'.

הלכות תפילין סימן לד

ויברך עליהם והיו עליו בשעת ק"ש ותפלה (יד) ואחר התפלה * יניח של ר"ת בלא ברכה ויקרא בהם
לפי ודע ר"מ (טו) שמע והיה אם שמר: ג' לא יעשה (טז) כן אלא מי שמוחק ומפורסם (ז) [ג] (יז) בחסידות:
וא"כ בשם ר"מ מקובל (יח) * לא יניח * ב' הזוגות (ז) [ג] (יט) בכיס אחד שהאחד מהם (כ) * הוא חול ואסור להניחו

שערי תשובה

ועל ש"ר שהוא של ר"מ לא יברך כלל: [ג] נחסידות. ענה"ט ונצרי יוסף
כתב שנמקומותיו רוב מוספי התורה ומקצת בעלי בתים מניחים דר"מ גם כן ולא
מחזי כיוהרא! אבל של שימוש רב אין להניח רק המוחזק נחסידות ועין
נחמ"ב שיש מי שכתב דבדקושי המירוס. ואמנם מהר"ם בשערי קדושה כתב בכלל
המטעם לפשות תפילין משימוש רב ומ"מ כתב בשם הרמ"ו שאין להניח רק נחמ"ב
וכן נהג הרמ"ו להניח תפילין אלו של אלנבים כו' ובעת קריאת שמ"ע כ"כ מוהר"ר
ישעיה באלקאן נחטומו הנקראים לחמי תורה עין סס. ועין נחמ"ב בשם מכתם
לדוד סי' ד' דאם אין לו של רש"י רק של ר"מ ילבשם גם שחרית בלא ברכה
ונחמ"ב אעפ"י שיש לו של רש"י לא יניח אלא של ר"מ על דרך האמת ולא יברך
וכתב נחמ"ב בשם אור לדיקים קבלתי ממורי ז"ל שלא להניח תפילין בע"ש כי
כבר נחטפ"ן קדושת שנת עכ"ל. וכ"כ בסוף שומר אמונים נחטונו סימן ז' ומה
מטאר שעל תפילין דר"מ קאמר שג"כ אין להניח נחמ"ב בע"ש ועין לקמן סימן ל"ו.
לו תפילין דרש"י לפי מש"ל סימן כ"ה יכול להחזיר לכיס וללבוש של ר"מ כמנהגו ואין מה משום מעברין כו': [ג] בכיס אחד. ענה"ט ונחמ"ב כתב בשם זרע

ביאור הלכה

על ידו גופא הלוא דכל מוסף והכי מוכח פשוט דטובא שם להעניין זו ונמה
שפירש הגר"א המימרא דרבי ארז דליירי אפילו נקישור ולא נחטור ממש נישא
מאד מה דקאמר כל בית החינוך שאינו רואה ולא קאמר כל בית הרביעי אלא
דלכתי חינוך הוא: * יניח של ר"מ. י"ל דגם זה צריך לזהר לכוין שאינו
עושה כן רק משום ספיקא וזה לכ"ע לא עבר על כל מוסף וכל מוסף דאם
יכין פהם זה לקיים מ"ע דתפילין הגם דאין מה משום ב"מ דהאי למודיה
קאי וכו' עכ"פ שמה באמת הדין כרש"י ותפילין אלו פטולים להתלף פרטיותיה
וכמו שכתב הרא"ש והטור ונמלא דעובר מה על כל מוסף וה"ל דכוחיה דהלא
ל"מ שם"ה דהעושה ג' טוטפות תפילין עובר על כל מוסף וה"ל דכוחיה דהלא
אין לו רק שמי פרטיות שקטעין נמקומן ואין לחלק דהתם עכ"פ ג' נשרין הן יש
ע"ו רק שם מנגר משא"כ כאן ע"י שקטעין קצת פרטיות הקצילה שלא נמקומן
נאמר דהקצילה כולה מיקרי קצילה ואלו עליה שם מנגר ז"ל דהלא שם
טדאי אין על הקצילה שם תפילין כלל דהלא קי"ל דלרבע טוטפות מעכבין זה את
זה ואפ"ה נכלל זה בלאו דלא תגרע. ולהיפך אין לחלק דשם גרע מעיקר התפילין
משא"כ כאן דז"ל אחד דכוין שלא הניחה במקומה הו"ל כ"כ כמו שחיסרה ועוד
דמי גרע זה מדמים הניחין נממן אחד נמקום דלרין ממן ב' שהן ד' דלמירין
ענינין דף ק' ע"א ובר"ה כ"ו" דעובר על כל מוסף אף דקי"ל בנחמ"ב ע"ש
דנדיעבד כיפר עכ"פ הלא גרע הלכתלה נמנות השם [הג"ה] וזה הוא מוכח
מגולה להאדם הרואה להתרשל ממ"ע לפעמים נמנות מצד שהוא רק לכתלה
ק"ו זה דהוא לעיכובא אף דנדיעבד ועוד דהלא כתב הרמב"ם בספר המצות שלו
ללא וין הוא בין א"ס מנגר מהמכות נמורה וכן א"ס הוא מנגר מהמקובל בע"פ
וה"ו בין דמקובל לט בע"פ כש"ר נחמ"ב הוא כן והוא משנה טדאי הוא מנגר
מה א"ס לא שנאמר כמש"כ העט"ו בשם המקובלים דאלו כשרים הם אבל אלו
רואין שהעושה וכל הפוסקים לא קיצלו דבר זה להלכה וידוע דכל היכא
שהפוסקים חולקים עם המקובלים הדין הפוסקים וכן הוכיח הגאון ר' נרוך

בצת אחת כגון שיש לו מכה או שמחזיש בפני הצרות מ"א. ועין
דרכי נועם חלק א"ח סימן ב' ובספר בני חיים: (ו) נחסידות. נשאלתי
על איש אחד שהיה נוהג להניח תפילין של ר"מ לאחר התפלה בפרהסיא
בפני הקהל אי מחזי כיוהרא פסק נחטונו מהר"ש הלוי דמיחזי
כיוהרא וצריך שיבטל מנהגו. וכ"כ נחטונו שנת יעקב ס"ב סימן
מ"ד שאפילו אם תקצת עושין יש זו משום יוהרא. ואם מניח בפני
אדם גדול שאין נוהג להניחם כי אם נקרב צמו ודאי מחזי כיוהרא
ע"ש: (ז) כיס אחד. אסור להתלף הכיסים וכ"ש הנחמ"ב והרלוות

משנה ברורה

ועין בביאור הלכה שהוכחנו דמאוד צריך להזהר שלא יכוין בהנחתם
רק משום ספקא ולא בסתמא לשם מצוה: (יד) ואחר התפלה. היינו
כדין המבואר לעיל בסימן כ"ה סי"ג ולא כאלו החולצין תפילין דרש"י
ומניחין דר"ת תיכף לאחר קדושה של י"ח' ובאמת מלבד שעושין שלא
כדין המבואר לעיל סימן כ"ה סי"ג גם צריך לכוין בתפלת י"ח להשי"ן
לא"ה לעסוק בדבר אחר [פמ"ג]: (טו) שמע והיה א"ש. אבל א"צ
י"פ' ציצית כי חששא דשמא העיד עדות שקר (יט) כבר תיקן בב' פרשיות
ועין בפמ"ג דמשמע מיניה דכן יש לנהוג המניח תפילין דר"ת שיניחנו
רק לאחר שסילי. ופשוט דמי ששובש כל היום תפילין שנכון יותר
שילבוש תפילין. ג' (טז) כן. היינו אפילו אם ירצה להניחם רק
אחר התפלה וכתב הבה"ט באיש אחד שהיה נוהג להניח תפילין דר"ת
לאחר התפלה בפרהסיא בפני הקהל אי מחזי כיוהרא פסק בתשובת
מהר"ש הלוי דמחזי כיוהרא וצריך שיבטל מנהגו וכ"כ בתשו' שכות יעקב
ח"ב סימן מ"ד שאפילו אם מקצת עושין יש בו משום יוהרא ואם מניחין
בפני אדם גדול שאין נוהג להניחם כ"א בקרב ביתו ודאי מחזי כיוהרא
ע"ש: (יז) בחסידות. שכיון שהעולם נוהגין כרש"י נראה ל"כיוהרא מי
שחושש להחמיר ע"ע בזה"ל אם אינו מוחזק שמחמיר ע"ע ג"כ בשאר
דברים. ד' (יח) לא יניח. ומיירי שהוזמן הכיס תחלה רק לדעת אחד מהם
(כ) אבל אם נעשה מתחלה להניח בו שניהם שרי: (יט) בכיס אחד.
של תפילין כדמסיים אבל בתיק הטלית מותר להניח שניהם אפילו הם
בלא תיק דהרי התיק מיוחד גם לדבר חול דהוא הטלית: (כ) הוא

פרענקיל בהגהותיו מן הגמרא ועוד שירא שמים המניח תפילין דר"מ הוא רואה
כמו שכתבנו שכיון נפירוש שאיט מניחין רק משום ספיקא ואפילו סתמא לא מהני זה דהא קי"ל בר"ה כ"ו ע"ב לעובר ממנו לא עני כונה ואף דשם איירי
הענין לענין כל מוסף פשוט דה"ה לענין כל מנגר ועין עט"ו בסוף סימן פרי"א ואין לומר דכאן מיקרי שלא סמנה משום דכבר יאל נחטונו דרש"י והוא דומה
ללוב דפסק שם העט"ו דאינו עובר על כל מנגר אה"כ א"ס טוטל ג' מיני א"ס לא שיכוין בשם נפירוש לשם מטה דשאיני החס דמדלגנדיה נפיק מה משא"כ תפילין
דע"ס זמנן הוא כל היום והוא מברך עליהן בכל פעם שמתין ולא גרע עכ"פ מנכור דמסיק שם בר"ה דמיקרי כל היום זמנו או נברכת כהניס אלו מתרמי
ליה לטרא אחרתא אף דבדוקא יש לחלק מ"מ הדרך יותר נכון הוא כמו שכתבתי ובפרט דיש דיעות נפוסקים דנצרי דחיוז תפילין מן המורה הוא להיומן עליו כל
היום עין נפטר ישועות יעקב טדאי מיקרי כל היום זמנו. וכתבתי זה לאפוקי ממה שרציתי לאחד שכתב היפך זה. ולא עיין מה כל הדרך. ויש עוד הרבה
דברים שמשא"כ א"כ נפמייה להפמ"ג בענינה דכל מוסף ואכ"מ להעמיק: * לא יניח. עיין נחמ"ב והוא מהמג"א ועיין לקמן בסימן מ"ב ס"ג דכל דיניהם
שיך לכאן ונראה דאפילו אם עשיית הכיס היה על דעת אחד א"ס קודם שהניח בעצם האחד עקר נפירוש הזמנו הראשונה דמהני ואין זה בכלל לא אחי דיטר
ומטעם מעשה דהעשייה זו לא נחשב רק הזמנה בעלמא עיין סנהדרין מ"מ ואכ"מ להאריך: * שתי הזוגות. ומיירי שהזוג שנמיחד לו הכיס מתפלה הוא גלי תיק
ואפילו אם הוא צמיק ופעמים דרך עראי הם מונחין זו גלי תיק נקדש עי"ו וכדליתא מגילה כ"ו ע"ב נגמרא מרש הו"א וכו' ע"ש אבל א"ס הוא צמיק חמד
הי הכיס אין נעשה על ידו כ"א פשמיש דשמיש וליה ט קדושה. ולכאורה יראה דדוקא א"ס המיק מכתה גם המענרתא והתימורא דגם הם מכלל גוף
הקדושה דלא חשיב נמגילה דף כ"ו למשמיש קדושה נחטונו רק המיק והרלוותה וגם משנת כ"ס ע"ב והא אחר א"כ ש"ן של תפילין וכו' ועיין א"כ מלאמי כעין
זה במדרכי הלכות תפילין: * הוא חול. עיין נחמ"ב והעמקי כ"ו מנה"ט בשם נחטונו ד"ג וע"ק לנימא נחמ"ב דא"ס לא הניחין וכו' דיכול להתלפס דפשוט

שער הציון

(יט) פמ"ג: (כ) מ"א:

איש מצליח

ובתנאי שיהיו קטנים וכתובה ישרה. וע' בהערות שבסוה"ס: 3. והי קול יעקב
(אור דת) כתב בשם מרן החיד"א ז"ל דעתה שנילה רבינו האריי ז"ל דתרווייהו
צריכי, הגם שאינו מפורסם בחסידות יכול להניחם, ושכן נוהגים בארץ הצבי,
ושאף בעלי מקרא ומשנה יש שמניחים ב' זוגות. ע"ש. וכ"כ בס' שער המפקד
(ד"ג ע"ב). ע"ש: 4. סיוע לזה מדברי מרן בב"י סי' כ"ד ע"ד רב נטרנאי. ע"ש.
נאמ"ן ס"ט:

1. אולם ה' ילקוט יוסף (עמ' מ"ח) פסק להניח תפילין של ר"ת קודם קדושה ואל
לציון כדי שיאמרו עמהם קדושה אחת (ומ"ש שם שכ"ה מנהג הספרדים, הוא
אשיגרת לישן דהרב תורת חיים (סופר), וכונתו כנראה על גוסס "ספרד" של
החסידים אבל הספרדים בדורות הקודמים בכל ארצות מושבותיהם הניחו שניהם
יחד וכמבואר בחיים שאל (ח"א סי' א') ובית עובד ושער המפקד וברית כהונה
(מע' ת' אריג ע"ע): 2. ולדידן יש להניחם יחד וכמ"ש בהערה 1 בעמוד הקודם,
הנהגות ותיקונים: (א) כ"ח: (ב) צ"ל. ולא: (ג) חסר תבת לומר: (ד) ואם:

הערות והארות: (ו) עיין בה"ל סי' רס"ב ס"ב ד"ה בגדים נאים וכו' לענין יוהרא כשעושה בבית:

[ב] שאלתי על תפילין מעור אחד, השיב ששאל את רבו הגאון זללה"ה ואמר שאין להקפיד ע"ז כלל, ובגמרא לא נזכר כלל מעור אחד, ומחובר בדבק חשיב חיבור, רק שרש"י בסדר עשייתן הזכיר מעור אחד, ואין להקפיד ע"ז, אעפ"כ היה נוהג תמיד לילך בתפילין מעור אחד.

[ג] ועל הסלאניעמר גלאנץ בפאקאסט, שאלתי, והשיב אומרים העולם דחשיב כמצופין בדבר אחר, [וחזיתי לדעתי דאין קפידא וכשר].

יא [ב] (ב) תפילין מעור אחד אמר ששאל מרבו הגר"א ז"ל, ואמר שאין להקפיד על זה, ובגמ' לא נזכר כלל מעור אחד, רק רש"י בסדר עשייתן כתב מעור אחד, ומחובר בדבק חשוב חיבור".

יב [ג] גלאנט"ץ טוב בפאקוס"ט שאומרים דחשיב כמצופין בדבר אחר, אבל לדעתו אין קפידא וכשר'.

(ב) תפילין מעור אחד וכו' שאין להקפיד וכו'. תנן [כלים פי"ח, ח]: תפילה ארבעה כלים התיר קצילה הראשונה ומיקנה טמאה טמא מת. וכתב צפירוש אליהו רצח להגר"א: זאת אומרת תפילין אין לריכס מעור אחד מדקמני "התיר ומקנו" מכלל דתקנה היא לתפילין ומתכשרו כי עניד להו צית אחר.

[אלהו רבא כלים פי"ח, ח]

יג תפילין דרבינו תם יב. שאל מרבו הגר"א ז"ל מו"ר אינו מניח תפילין דרבינו תם כדי שלא לבטל אף רגע מתפילין, ושל רש"י עיקר, אבל אני שבלאו הכי הנני מבטל כמה שעות מתפילין, מה בכך אם אניח איזה שעות ביום ואצא ידי חובת תפילין לכל הדעות.

מקורות וביאורים

י. הפוסקים דנו בענין הגלאנץ [הוא כעין טיח בצבע שחור שצובעים בו את התפילין ויכולים לקלפו בשלימות] אם הוי כמו שציפה את התפילין בדבר אחר שפסול, כדחנן במגילה [כד]: ציפן זהב הרי זה דרך החיצונים, ובשו"ת נודע ביהודה [קמא אר"ח סי' א] הכריע להקל בזה, והאריך להוכיח דהצבע בטל לתפילין, אבל החיי אדם [כלל יד ונשמת אדם ס"ג] והבית מאיר [כתשובתו להחיי אדם שם] כתבו להחמיר שאין לצבוע את הבתים אלא בצבע שאין בו ממש, ועי' במשנ"ב סי' לב [ס"ק קפה] שהביא את הדיעות בזה, ודעת הגר"ח כהנוב"י שאין לפסול. יא. תוספות מעשה רב [יח], הנהגות ישרות [יז]. שאילתות [ו] בשינויים. יב. רש"י ורבינו תם [כמנחות לד]: נחלקו בסדר הנחת הפרשיות של התפילין, ובטוש"ע [סי' לד ס"ב] פסקו כמ"ש הרא"ש, שירא שמים יצא ידי שניהם ויעשה ב' זוגות תפילין. אבל הגר"א [בביאורו סי' לד ס"ג] הכריע שהעיקר להלכה כדעת רש"י והרמב"ם, ולא הניח כלל תפילין דרבינו תם.

ז. שאילתות [ה], הנהגות ישרות [י]. ח. וכן מבואר בפי' הגר"א עמ"ס כלים כמובא בליקוטים. והרבה פוסקים סוברים שצריך להיות מעור אחד, עי' במשנה ברורה [סי' לב ס"ק קעב] שהביא את הדיעות בזה, אבל דעת הגר"א שמחובר בדבק הוי חיבור. והנה ד' הגר"א שאין ליתן דבק בין הבתים של ראש, כמבואר במעשה רב ובחיי אדם, כיון דס"ל שדבק הוי חיבור לענין עור אחד, ה"נ נחשב לבית אחד, ועי' במילואים מה שהובא בשם רבינו בענין זה. [ומש"כ שבגמ' לא נזכר שיהיה מעור אחד אלא ברש"י, לכאורה צ"ע דבגמ' [מנחות לד]: איתא "ומניחן בד' בתים מעור אחד" וצריך לומר עפ"י מה שכתב הביאור הלכה [שם] דבגמ' יש לפרש דלא נתמעט אלא שלא יעשה ד' בתים מד' עורות כל עור בפני עצמו לגמרי היינו בית עם תיתורא לכל פרשה ופרשה. אבל אם עשה ד' בתים בתיורא אחת סגי, ע"ש, ורק ברש"י שם מפורש סדר עשייתן באופן שיהיה מעור אחד]. ט. שאילתות [ה], הנהגות ישרות [יב], אור חדש.

השיבו, כשתרצה לצאת לכל הדיעות תצטרך להניח כ"ד זוגות, "והיכן מצינו כ"ד חילוקי דעות בתפילין, אמר לו דוק ותשכח, ואסיק על דעתו דדעת רב האי גאון היא כרבינו תם רק להיפך מימין לשמאל הרי ג' זוגות, מחלוקת בפתוחות וסתומות הרי ששה זוגות, מחלוקת אם לכותבן בקלף במקום בשר הרי י"ב, מחלוקת אם להניח הפרשיות מעומדות או מונחות הרי כ"ד זוגות.

אמר לו שמצינו בזהר על תפילין דרבינו תם שהם של עולם הבא, השיבו דפשט הזהר אינו כן". והמהדר אחר עולם הבא יניחם, וכשמעו דברי אלוקים חיים מפי רבו ז"ל פסק מלהניחן. [תוספות מעשה רב מהגאון ר' יעקב כהנא בעהמח"ס גאון יעקב, חתן מרנא ר' דובער אחיו של הגר"א ז"ל].

יד

ע"פ

טו עוד בענין תפילין דרבינו תם. [בשם הגאון ר' ישראל משקלאו תלמיד הגר"א ז"ל"ה בעהמח"ס תקלין חדתיך וספר פאת השולחן ז"ל:]: ושמעתי מפ"ק הרב הגאון מוהר"ר חיים הרב דוואלאזין זצוק"ל תלמידו, כי פעם אחת שאל לרבינו למה אינו מניח תפילין דרבינו תם? השיבו, ולמה מניח הוא, דהבין משאלתו שמניחם, א"ל, כדי לצאת ידי ספק ב' הדיעות. השיבו, א"כ צריך להניח ס"ד זוגות תפילין. דכ"כ ספיקי שיטות יש, וכך הראהו בסוגיא דמנחות לד:, דהיינו ב' שיטות הידועים של רש"י ורבינו תם, ושיטה ג' הוא של הראב"ד בהלכות תפילין [פ"ג ה"ה] דס"ל כר"ת דהויות כהדדי, אלא דר"ת ס"ל דברייתא קמייתא משמאל המניח, והראב"ד ס"ל דברייתא קמייתא מימין המניח קדש והיה כי יביאך ואח"כ והיה אם שמוע ושמע משמאל המניח וברייתא דמתנייא איפכא בקורא. ועוד יש להמציא שיטה חדשה דהיינו כדעת הראב"ד דברייתא קמייתא מימין המניח אך סדר הפרשיות יהיה כדעת רש"י דהיינו קדש והיה כי יביאך שמע והיה אם שמוע הרי ד' זוגות. [ועוד יש מחלוקת הפוסקים אם הפרשיות יהיו עומדים או יהיו מונחים] ובתוס' מנחות [לג. ד"ה והא] בענין הנחת פרשיות בהבתיים היה אומר רבינו תם שמניחם מושכב ולא מעומד, וכשיטתו בספר תורה ומזוזה, הרי שמונה זוגות. עוד יש ספק [אם לכתוב] בקלף לצד הבשר או לצד השיער כמ"ש הכס"מ מתשובה דחכמי לוניל לרבינו ספק זה, וכן שאלו לרמב"ן שם, הרי ט"ז

מקורות וביאורים

יג. בבית יעקב: וכשמעו זאת היה משתומם
 יד. ע"י במילואים שהו"ד הערוך השולחן מש"כ לבאר
 את ד' הזוהר, וכן מש"כ בכת"י אור חדש בענין זה.
 טו. קטע זה מקורו מתוספת מעשה רב בספר בית יעקב
 [שי"ל בירושלים ע"י ר' ברוך ברוידא מקעלעם] וכן בספר
 ילקוט אבנים, שתי הספרים מייחסים את הדברים לר"י
 משקלוב, ר"א לנדא הדפיס את הדברים בשינויים בכתר
 ראש ובמהדורתנו הוגה הנוסח עפ"י ספר בית יעקב.

השמועה מפי הגר"א בענין לבישת תפילין כל היום אם היא נכונה

מ"ז] כשהתפללתי במנין "מיר" בבארא פארק בש"פ ויגש, ראיתי סידור הגר"א עם ספר ^{אוצר החכמה} כתר ראש לרבי חיים מוואלאזין. ולקחתי הסידור והראיתי לרבינו שכתוב בו, באות ט"ו, בהלכות תפילין, כלשון זה "עוד אמר בשם רבו הגר"א ז"ל הצטער הרבה על הדור הזה שמבטלין עיקר המצוה, דתפילין מצותה כל היום, כידוע שבעל הסמ"ג היה מסובב העולם להזהיר לכל ישראל שילבשו בגד בת ד' כנפות עם ציצית, כך אילו היה בכוחותיו היה סובב את העולם להחזיר עטרה ליושנה שיניחו ישראל תפילין כל היום והעיקר ליוהר שלא לישן בהם ושלא להפיח בהם ח"ו".

ואמר רבינו הנה אינו מאמין שרבי חיים זצ"ל או הגר"א כך אמרו, דהלא תוס' מזכיר שבדורו כבר לא יכולים להשמר^{מא}, וכך מוזכר גם בגמרא, ומה שייך שדורו של הגר"א יהיה יותר טוב!

וגם עצם מה שהסמ"ג סיבב העולם רק בשביל ציצית, ולא חש להזכיר, באותו זמן, הענין של תפילין, יש ראיה להיפוך, דהלא תפילין הוא ממש חיוב במקום שציצית אינו ממש כחיוב בלי בגד של ד' כנפות!

והסתכל רבינו קצת בספר, וראה שבסעיף ג' מוזכר "תפילין דר"ת שאל מרבו הגר"א, בשלמא מו"ר אינו מניח תפילין של ר"ת כדי שלא לבטל אף רגע מתפילין ושל רש"י עיקר, ואני שבלאו הכי הנני מבטל כמה שעות מתפילין" וכו' רואים שבעצמו לא היה מניח כל היום, ולא מוזכר שהגר"א השיבו שיניחם כל היום! זה הוכחה שמה שנזכר מקודם אינו אמת.

וגם שם מוזכר "א"ל הגר"ח שמצינו בזוהר על תפילין דר"ת שהן של עוה"ב, והשיבו דפשט הזוהר אינו כן, והמהדר אחר עוה"ב יניחן". ולשון חדה כזה "והמהדר" אינו לשון בסגנון הגר"א! ומסתמא אין זה מהגר"א, וזה ג"כ הוכחה שלא כל מה שמוזכר באותו ספר, מוצדק ואמיתי.

מא. ראה בדברות משה שבת סימן לט הערה יא, רבינו מסביר איך למד התוס' (שבת מ"ט ע"א ד"ה כאלישע), שזה שנהגו ללבוש תפילין, היה מחמת פחד יתירה על שמירת הגוף עיי"ש.

הקלף כמיני חומין ולתפור ת"ם עד שיודמן גידין כמו שכוהני הסופרים :

תשובה לכאורה אין מקום לשאלה זו כלל **העדר** מפורש בלי חולק בש"ע א"ח סי' ל"ב סעיף כ' במקום שאין גידים מניחים תופרים במחליאדור"ש שעושין מן הקלף וכו' והוא דעת השיטת מביאו הבית יוסף עיי"ש יען ראייתי מוריכו הגאון כ"ע בכ"ב תנינא בחלק א"ח סי' ב"ת חולק עליו וחוקר להחמיר ודוחה דברי בה"ע בשתי ידיים ואין חני חלילה כתלמיד החולק על רבו אלא חניע דברי לפני מורים והורים מה יאמרו :

ז"ל מורנו הגאון כ"ע שם בהמשך בה"ע טלילאדור"ש חני תמה אכן גידין שנינו והטלילאדור"ש עור הוא שהוא הקלף ועור לתפירה לא שמענו ואף שאני כחגב לגבי כשר בה"ע חמיניא שגם מהרשב"א מוכח כוונתי שהרשב"א בחד למס' שבת שאמרו לטורכן בשערן ולתופרן בגידין סתם הרשב"א ואיכא למידק והא ליחיה עור בהמה טהורה קאמר דמשמע עור ממש וז"ע עכ"ל הרשב"א ואי כדעת העיטור הרי חלו טלילאדור"ש עור ממש הוא והנה גם הרב"י לא סמך על בה"ע אלא בשעת הדחק ואני חושש אפילו בשעת הדחק וכו' עכ"ל . והנה בסתירה אשר סיים מ"ו כ"ע לסתור דברי העיטור ממנה אפתח והיא כפולח צעיני מה ראה על ככה שקושית הרשב"א היא על גידין ולא על שערן דהא על תרתי ליינ לטורכן בשערן ולתופרן בגידין והעד כחמן שחום' במקומו שם דף כ"ח ע"ב ברה"ל לטורכן בשערן ליינו קושית זו בשם הרשב"א אי הוה אחי לאשמעינן אמאי קעט עור במלתא' עכ"ל הרי דעיקר קושית על לטורכן בשערן ונוף הקושת הרשב"א כתבתי בס"ד במק"א (עין לעיל בתשובה סי' רי"ד) דרש"י במחק לשונו תירץ שכתב ב"ד"ה אלא לכתובות בשערן פני' להיח דר"י שר"ך לקטור אגרות הפרשיות בשער עור בהמה טהורה ולתופרן ב"ד"י בהמה טהורה עכ"ל ועיין עוד שם פקח עיניך וראה דרש"י ז"ל הרגיש בקושית זו וביאר מה דתני ר"י עור בהמה טהורה ר"ל בשער עור בהמה טהורה והיא בגידין אפשר לומר כהאי ליטת בגידין מעור בהמה טהורה וכדעת העיטור גם אפשר לומר ששיך לשון בגידין מעור כדבעינן למימר קמן י"ה בביאור הלק"ע ומה שתמה מורנו כ"ע עור לתפירה לא שמענו מעל חלילה יוכיח כמבואר ביבמות דף ק"ב ע"ב ועיין בפוסקי' שם : וכתב שם בסוף התשובה וראיתי בגדל היטב א"ח סי' ל"ב ס"ק ל"ט מביא בשם הלק"ט שגם בני מעים גידין הן והנה אין ספר הלק"ט למראה עיני עיי"ש אבל לדעתי דברים דלא דאמריא הן וזה תל"א חס טלילאדור"ש כשר גם בני מעים כשרים וכו' . חני ראייתי בהלק"ט ח"א סי' רע"ג וכתב ח"ל בני מעים דקים יבשים כמין חומין של גידין מהו לתפור בהם ת"ם :

תשובה כל בני מעים מורכבים מנ' מיני גידין מהם לאורך ולרוחב ולחלכסון וכלם גידין גמורים הם וכן האו"י של העור עכ"ל והנה לכאורה דבריו גרתיין לפ"מ דס"ד דתני' דר"י לטורכן בשערן ולתופרן בגידין בשלמא לטורכן בשערן שפיר תני בברייתא עור כמו שפירש"י שער של עור ב"ע אבל איך שיך לומר גידין של עור ב"ע אבל לפ"מ הלק"ט א"ש דגם העור נטוה בגידין וכסתרה תמי' הראשונה ממורי כ"ע אכן גידין שנינו והטלילאדור"ש עור הוא אלא של"ש קצת איך שיך לומר גידין אלא בני מעים דהא אין מהזיקין דם בבני מעים . וגם לפי הדעת הט"ז ב"ד סימן ק"ג סק"ז אין דם בעור ויש ליישב ובדברי הט"ז בל"ה ז"ע דכע"ל ממנו סוגי' דיומא דף מ"ח ע"א וזבחי' כ"ה ע"א מרם פר ולא מעור וכבר הרגישו בזה הט"ז והתב"ש וכתבתי במקומו בגיליון שם ליישבו לעכ"ל את זה ראייתי בחפזי ער"ח מרחשון תקעב"ל בק"ק פראג :

שם סעיף כ"ב בהגהות רמ"א ונוהגים להעביר עור על קבית של יד וכו' וכו' הטור ונוהגין כן לפי שתפילין של יד הן גבוהין וקצרות ומשימי' אותם תחת הנגדים ומתחדדין תחת הנגדים ומתקלקלים לכך נהגו להעביר רצועה עליהן לחזקן וכו' הבית יוסף והאידיך לא נהגו להעביר רצועה זו עכ"ל ועיין לעיל סי' ק"ז ב"י ס"ק ט' ובמג"א ס"ק י"ד ויש לחלק ועיין בל"ח דף ז"א ע"ב :

ל"ג גליון במג"א סק"ז ח"כ כאן שרי לביע ועיין בה"ע סי' קל"א עכ"ל והוא ראי' לסתור ועיין דגול מרבבה שהחמיר ובעל פרי מגדים נרד להקל בזמן לו תפילין אחרים שמשחיר כדך השני לשמה דכתיב דשחורות הל"מ אבל לאו דוקא כדך השיער :

ל"ד גליון סעיף ב"ת בש"ע לא יעשה כן אלא מי שמוחזק ומפורסם בחסידות עכ"ל וכלע"ד פ' להניח שכיבה בבית אחת :

ל"ט גליון במג"א ס"ק א' עד שיהי' בן י"ח שנה עכ"ל עיין סימן כ"ג ס"ח ושם כתבאר בהגהות רמ"א דבן י"ח נראין קצת שערות ושבו אין כ"ך לבדוק אחר ב' שערות את זה כתבתי בילדותי . ואח"כ ראייתי בחל"י רבה שהניח דברי המג"א בל"ע דלא נוכר בשום מקום שיהי' בן י"ח עדיף מנב"י . יג לענין בדיקת שתי שערות והכלע"ד כתבתי ושבו כדפס ס' דגול מרבבה וש"ת כ"ב השני למ"ו הגאון כ"ע וגם הוא הניח דברי המג"א בתימה וזכותי בספרים ומלאתי ב"ס' פרי מגדים פה שכוונתי בזה לדבריו של גדול והכאני ומה שפלפל מ"ו הגאון כ"ע עוד שם בתשובה ולחלק יאל בין שחיטה לתפילין עיין בש"ך י"ד סי' א' ס"ק כ"ז ועיין היטב בתב"ש שם ס"ק מ"ט :

שם גליון במג"א סק"ג דעב"ס בל"ה פסול שאינו כותב לשמה עכ"ל עיין בתום' במס' מנחות דף מ"ב ע"א סוף ד' ה"א ימול וכו' ח"כ נראה דלאכרות לבד וכו' ועיין מ"ש בקונטרס השני מלאכת הקדש סי' ב"ת :

שם גליון במג"א סק"ט כ"ל דבתפילין ומוזות אין לחוש עכ"ל ותמה המשנה למלך פ"א מה"ל תפילין הל' י"ב הא גר תושב אינו בר קשיר' ועיין ב"ס' דברי מאיר שחבר ידיד מחו' הרב הגדול מו"ה מאיר גלוגא כ"י על מס' גיטין מ"ש בזה :

מ"ב גליון במג"א סק"ז ומותר להשתמש בהן חול עכ"ל עיין מה שכתב הט"ז סי' ק"ח ס"ק ג' ועיין מ"ש שם על הגליון :

מ"ג גליון במג"א סק"א ה"ה בזרועו כמי אסור מה"ש עכ"ל ובמס' מנחות דף ל"ה ע"ב בתום' ד"ה חלו תפילין והרי מאורליכ"ש מסופ' א"ס כרי' לחלוץ של יד ע"ש ועיין בתום' במס' שבת דף ס"א ע"א משמע מקדוש הרי מקורביל דח"ל לחלוץ אלא של ראש אמנם בפסקי הוס' שם מפורש בין של יד ובין של ראש וכן משמע פשט לשון הש"ס לקמן סי' ש"א סעיף ז"ן ולא יאל בתפילין מפני שר"ך להסירם שכנסם לבית הכסא ועיין שם במג"א ס"ק י"ב משמע בין של יד ובין של ראש ועיין ב"ס' חל"י רבה ובספר פרי מגדים :

שם גליון מג"א ס"ק י"א רצועה וכו' וכ"מ בדבר' דף פ"ד ר' אבהו וכו' ובדואי לא קריא ק"ש בלא תפילין וכו' עכ"ל לכאורה דברי המג"א כ"ע דלמא בשבת או בלילה ה' דחזיל וקרי ק"ש דלאו זמן תפילין עכ"ז כלעכ"ד דינו דין אחת מופרין הש"ס מדר"י דאישתק יחף כי הוי מהלך כי מטא למבואות מטוכפו' אדר"י דאמר במהלך מניח ידו על פיו וקור' דלמא לכך אישתק משום דהי' לו בואות הפעם הפיל' בראשו ומה דאמר מניח ידו על פיו וקורא בשבת ולילה דלאו זמן תפילין . אע"כ דמשום תפילין מותר לייכנס למבואות המטנפות ודוק :

לשון הרמב"ם סוף הלכות תפילין וכל הרגיל בתפילין מארץ ימים שחאמה' עליהם יהיו עכ"ל והוא מאמר ר"ז ב"מ

הק' אלעזר פלעקלש

שאלות ותשובות מן השמים

2) וע"ז סדר פרשיות של תפילין. כך היתה שאלתי: אנא מלך הגדול והגורא חכם הרוים מגלגל נסתרות שומר הברית והחסד הגדל גא חסדך עמנו היום וצוה למלאכך הקדושים להודיעני את אשר נסתפקתי בפרשיות של תפילין. כי יש מן החכמים האומרים הויות באמצע ואם החליף פסולות ועתה מלך מלכים צוה למלאכך הקדושים להודיעני הלכה כדברי מי ודברי מי אתה מחבב:

והשיבו אלו ואלו דברי אלהים חיים. וכמחלוקת למטה כך מחלוקת למעלה. הקב"ה אומר הויות באמצע וכל פמליא של מעלה אומרים הויות כסדרן. וזוה אשר דבר ה' בקרובי אקדש ועל פני כל העם אכבד. וזה כבודו בהיות פרשת מלכות תחילה (א):

על

אור לשמים

רכרבי החולקים על רשב"י וכו' וע"ז כתב מרן הב"י ואינני יודע למה תמה על זה יותר מנסח דינים שמצינו שכתב רשב"י בס' הוהר היסף סמסקנא דתלמודא ואין הפוסקים כותבים אלא סמסקנא דתלמודא וכו' ע"כ. ויעוין בהרד"ש הרשב"א מנחות ל"ו ע"א שהאריך להוכיח שהעיקר דברך שתי ברכות ולפלא שיסתור דברי עצמו שכתב שובתו המוכתרת בכ"י שם, ויעוין בתקונים שבסוף הוהר חדש (פ"ח ע"ג) ד"ה וירא אליו ה' ויאמר אל תרד מצרימה וכו' וכעמודא דאמצעיתא וכו' ובית אינון פקודא תדא ולא צריך לאמסקא כסה דאוקמה סח וכו' והאי איתו עיקרא דגמרא ואילן דעכדין ל"ו תרי פיקודין דירושלמי איהו פיימינא ומשמאלא דתמן ענפין מתפרדין ובנין דמסמרא דימינא ודשמאלא שתיים דבר אלהים צריך לברכא עלייהו תרין ברכאן חד לחניה תפילין על של יד וחד על מצות תפילין על של ראש ואם סח בנתיים סכרף על של שתיים אבל מסמרא דעמודא דאמצעיתא עלייהו איתמר אחת דבר אלהים ולא צריך אלא ברכתא חדא וכו' ויעוין בבאור הגר"א שם:

3) נט' יעוין בכ"י אר"ה ס"י ל"ד שהביא מתשובות מהרי"ל וס"י קל"ז שרכינו תם עשה שאלת חלום ע"ד סדר פרשיות תפילין וכו' וכיאר דבריו הג' תיר"א בשו"ת חיים שאל ח"א ס"י א' שרית הנזכר אינו נכדו של רש"י רק הוא רבינו יעקב סמרויש עיי"ש שהאריך. והנה בבית יוסף שם הביא עוד שהמרדכי כתב לשלחו מא"י שגמלה בימה שעל קבר יחזקאל ומצאו שם תפילין ישנם מאוד בסדר הרמב"ם ורש"י. ויעוין בסת"ד ח"א ערף רבינו תם שהביא מהפגנת וכוחא רבא של ר"ת לפני מרע"ת כהלכה זו: ואם אמנם כי מחלוקתא דא בקראה על שם רש"י ור"ת חנה לא ומה המצאה וכשם שנמצאו תפילין בסדרו של רש"י בן גמ היו תפילין ישנים כסדרו של ר"ת כי מחלוקת קדומה היא עיין בנחל אשכול ח"ד תפילין ס"י ב"ז אות ג' שהוכיח שר"ת הא' גאון חניה שני וזו תפילין והעיר שוהר היסוד בדברי הגמרא עירובין צ"ח סניסין וזו וזו. ויעוין בתמים דעים להראב"ד ס"י ע"ט מ"ש משמושא רבא. וכן ראינו שרכינו הגדול הרמב"ם שהיה בריתוק מקום ותלפעת לפודם של רש"י ור"ת חכמי צרפת ירע מסלונתא זו ומחלוקת המנהגים וכתב בתשובתו המוכתרת בכסף משנה הלכות תפילין פ"ג ח"ה שמקודם היתה דעתו כדעת הגאונים שהויות באמצע ותפילין שהיה לו במערב כך היה ובך כתב אותו שכתב חיבור תפילין שמו ר' משה בן סיימן מקור טוב ה וכו' וגם חכם אחד יש שמו ר' יעקב קלעי עשה ככה. ותרבה גאונים חלקו על דבר זה וכל אנשי סורת וכל אנשי ארץ הצבי הקדמונים חולקים ע"ז ואמרו כי החכמים הגאונים פתחו התפילין של רבינו האי והיא כתובה על הסדר שכתבתי בהכורי ור"ם דרעי בשבא מן המערב לא"י היתה תפלה שלו כמי אנשי מקומכם וכשחראוהו דברי הגאונים הקדמונים והראויות שלהם השליך תפיליו ועשה

לֹבֵשׁ תַּפְּלִין בְּלֹא טְלִית-גְּדוּל מִפְּנֵי שְׁלֹא הָיָה לוֹ טְלִית-גְּדוּל, וְאַחַר-כֵּן
הֵבִיאוּ לוֹ טְלִית-גְּדוּל, שְׁצָרִיף לְהַסִּיר הַתַּפְּלִין, וְיִלְבֹּשׁ הַטְּלִית, וְאַחַר-כֵּן
יִלְבֹּשׁ הַתַּפְּלִין בְּלֹא בְּרָכָה, דִּכְן מִכְרַח לְהִיּוֹת עַל-פִּי דְבָרֵי רַבְּנֵי הָאָר"י ז"ל.

כא. ארבע פרשיות יש בתפלין: "קדש", "והיה כי-יבאך", "שמע", "והיה
אם-שמע". וזה סדר הנחתן לסברת רש"י ז"ל. אך לסברת רבנו

תם ז"ל סדרן: "קדש", "והיה כי-יבאך", "והיה אם-שמע", "שמע". והמנהג
כסברת רש"י ז"ל. וכתב ה"לבוש" ז"ל, דפעם אחת נפלה בימה שעל קבר
יחזקאל הנביא עליו השלום, ומצאו שם תפלין ישנים מאד, והיו כסדר רש"י.

והנה בתחלה היו חושבין מחלקת זו כשאר מחלקת, שסברא אחת בטלה, אך
בא רבנו האר"י ז"ל והגיד בקבלה מפי אליהו זכור לטוב, ששתי הסברות
אמת, וצריך למעבד תרויהו, ומימות משה רבנו עליו השלום ועד הגאונים
היו מניחים שני זוגות. * וכן איתא בגמרא (עירובין צח:): מקום יש בראש להניח
בו שני זוגות, * ובזהר חדש (דף עז:): איתא על קצת בני-אדם דמניחין שני זוגות
מספק "דלא ידעין ברזא דא דתרויהו אצטריכו". על-כן ירא-שמים יעשה
שני זוגות תפלין: אחד כסברת רש"י ואחד כסברת רבנו תם, ויאחז שתייהם
בידו, ויכניסם בזרועו ויקשרם זה למעלה מזה, דצריך שיניח שניהם יחד, ולא
כאותם שמניחין של רש"י לחוד ושל רבנו תם לחוד. גם צריך שיניח תפלין
של רבנו תם למעלה משל רש"י, בין בראש בין ביד, כי מעלת בחינת תפלין
של רבנו תם גדולה מבחינת תפלין של רש"י, ולכן המנהג לעשות בית תפלין
דרבנו תם קטן משל רש"י. * והצד המחבר בזרוע הוא העליון, * לכך יכניס
תחלה של רש"י, ויברך עליו (אחר) [קדם] שיקשר אותו על הקברת,
ואחר-כך יכניס של רבנו תם, * ונמצא בזה של רבנו תם מנחין למעלה משל
רש"י. וכל זה בבתים, אבל הרצועות, יניח רצועה של תפלין דרבנו תם תחת
רצועה של רש"י, לכך יעשה רחב רצועה של רבנו תם קצר משל רש"י, כדי
שתתכסה בה. וכן בשל ראש יניח של רבנו תם למעלה משל רש"י, וגם הקשר

חוצץ מעל בשרו לכן נחשב שעושה מעשה אחרת שזה נחשב גרמא כדלעיל. וגם ר' יוסי יסבור רש"י שלא יפלוג ברחיצה שאסור משום מחיקה דבזה לא פליגי. ומסתבר שגם התו"י לא פליגי אלא משום דסברי דגם רחיצה הוא מעשה אחרת כשאינו רוצה להעביר דיו של השם רק לכלוך אחר או רק להתקרר אבל בעיקר פירוש גרמא לא פליגי (ודברי התו"י צ"ע דכתב פירוש רחיצה הוא דוקא כל גופו שהוא עומד ערום הא סתם לא ירחץ נאמר שהוא אף ברחיצת ידיו ורגליו לבד שאינו עומד ערום ומ"מ אסור אם השם נכתב שם וא"כ הוא רק כפרש"י וצ"ע). ומה שמשמע שכת"ר מוכיח מתו"י דיומא דכה"ק חמירי משם הנכתב לבדו איני רואה משם שום ראייה דלא חידש שם יותר ממה שמפורש בגמ' שבת אלא מה שגם באיסור לא ירחץ הוא מצד עמידת ערום ולא מצד מחיקה כמו בטבילה לרבנן וא"כ יש גם לומר כתירוץ הב' שרק בשם על בשרו שלא אפשר התירו אבל ודאי מסתבר שכה"ק חמירי כדהחמירו בהו בענין הצלה אבל אין זה שייך להתו"י.

משה פיינשטיין

סימן ט

בענין הנחת תפילין של ר"ת

בע"ה

עש"ק שקלים תש"מ

מע"כ הוד כ"ק הגאון הצדיק מוהרמ"מ שליט"א

שגיאירסאן האדמו"ר מליובאוויטש

שלוח וברכה לעולם.

כאשר הודיעו לי בדבר שהוכ"ק גאונו מתענין בדבר קיום מצות תפילין אליבא דר"ת יעלי מצאתי לנחוצך לכתוב תודתי וגם טעמי ונמוקי.

הנה בהיותי בליובאן היו לי תפילין דר"ת מהודרין אשר נהגתי ללובשן אחר התפלה אבל התנתי בלא גדר, וכן כאשר באתי לכאן ברחמי שמים לבשתי הרבה שנים כשמצאתי טובים לפי דעתי. והענין הוא דיש חלוק גדול בין תפילין דרש"י שמחוייבין האף לצריך להדר ביותר יהיו מהודרין, הא כשליכא אלא תפילין כשרין ואף רק בדוחק מחוייבין ללובשן, ולכן במשך הזמן שהרבה הרפתקאות עדו עלן בעוה"ר וגם נתמעטו סופרים ואח"כ הרבה שנים לא היו כלל סופרין וגם לא קלף כשר והוצרכו לקיים מצות תפילין רק באלו שכבר היו משנים אצבה, אף שכבר גם מהודרין ביותר נתקלקלו ויש שהיו עליהם שאלות זיימו באלו שהיו. אבל תפילין דר"ת שאור שליכא חיוב אף דספק כלל, דהא נפסק כרש"י וליכא בעלמא שום מקום דיסתפקו לדינא זה איזו מאות בשנים שאף שהיו חולקין בתחלה הודו לבסוף

כשמעשיו ממש הוא לדבר אחר ורק אם היה פ"ר למחיקה היה גם המעשה ממש למחיקה שהכוונה לא תסלק המעשה אבל כיון שאינו פ"ר למחיקה אף שהוא פ"ר להפקר אין שייך להחשיב המעשה לזה רק לטבילתו שלכן הוא רק גורם. ולמה שבארתי מדויק מה שכל קושית הרשב"א הוא מכלי שתחת הנר ומנותן מים בצד הטלית שאחו בה האור. והחולקים על הרשב"א יסברו של"ד למשפסף שהכוונה אינה מסלקת לשם גורם משום דממעשה הטבילה ניכרת כוונתו שהוא לטבילה ואינו למחיקה. עכ"פ לכו"ע מוכרחין לפרש שהגורם הוא מחמת שאין עושה מחיקה אלא מעשה טבילה וא"א לומר כלל דנתינת מים על השם וכ"ש לכוונת מחיקה שיחשב רק גורם.

ומה שהקשה הרמ"ג עלי מהא דשבת דף קט"ו שהתירו לרבי להניח תרגום כתובים במקום התורפה אף שאסור לאבד בידים, לא ידוע לי איך מפרש כת"ר דכיון שודאי יתאבדו שם הא ודאי הוא כמשליך למים ובמה הוא עדיף מעריבה של טיט שסובר רבי לאיסור, אלא ברור לע"ד שמקום התורפה שאמר אינו מקום שעושה שירקב שם שזה ודאי אסור אלא שהמקום אינו מגרע כלום רק כיון שמונח במקום גלוי והפקר כדפרש"י שם ולא ישמרום מחמת זה כמו שעושין לשאר ספרים המונחים במקום שמור ששומרין אותן שלא ירקבו בגלילה האמור בב"מ דף כ"ט וכדומה דכיון שמונח במקום גלוי והפקר הוא סימן שא"צ לשומרו וממילא ירקבו כשיגיע הזמן שספרים מרקיבין מעצמם כדרך הטבע בלא ימירה. אבל לא שבמקום ההוא ימהרו לרקוב כזה ודאי היה נחשב אבוד בידים בברור אף בלא חדושי שאסור. והגע עצמך מה יעשו הסוברים דגרמא אסור כמו לבן הנו"ב במה"ת סי' י"ז והובא בפ"ת רע"ו סק"ט עם זה שהתירו במקום התורף דודאי דוחק לומר שיפרש שגם סוגיא זו וגם רבי שהלכה כמותו יהי' דלא כהלכה לבן הנו"ב אלא ודאי כדבארתי וא"כ לא קשה כלום אף לידיי יודאי היה נחשב אבוד בידים.

ולמה שבארתי ניהא פרש"י ביומא דף ה' ודף ס"ח שפי' בהא דלא ירחץ בשם כתוב על בשרו משום איסור מחיקה בלאו דלא תעשון שקשה ממסקנת הגמרא בשבת דף ק"כ שגם רבנן מודו דמותר גרמא כדהקשה בתו"י שם. דרש"י סובר שברחיצה שהוא כדי להסיר הלכלוך מבשרו נמצא ממילא שהוא עושה ממש מעשה העברת השם מבשרו שע"ז לא יועיל כוונה לרחיצה בעלמא ולא איכפת ליה שיטאר השם לסלק משם מעשה לשם גורם ולכן אסור בנתינת מים לשם ואף אם לא יהי' פסיק רישיה כדכתב הרשב"א מטעם דבארתי שזה שהוספק השם בזה למחיקה נמי ז"א האיסור ממש כדבארתי לעיל ורק בטבילה מותר משום שאינו עושה כלל מעשה העברת הלכלוך אחרי שאין

הם או תלמידיהם. ואף אלו שלא ידעו מתחלה שאיכא כלל שיטה כזו דרש"י, שהוא הר"י אברצלוני שהיה מרבתינו הראשונים כתב על מה שאיתא בשמושא רבא כשיטת רש"י כדהביאו התוס' מנחות דף ל"ד בד"ה והקורא בסופו, דהוא טעותא שמצינו בהאי שימושא שמוזה הוכיח שאין לסמוך עליו כלל, ואילו ידע משיטה זו דרש"י שסבר כן בפשיטות שודאי הוא משום שכן סברו גם רבותיו ועוד הרבה לא היה כותב בשביל שהוא חולק ע"ז שהוא טעות, הרי ג"כ דאי שתלמידיו במשך הזמן הודו, וכבר העיד הכ"מ דכבר פשט המנהג בכל מקום אשר שמענו שמעם כדברי רבינו ורש"י בסדר הפרשיות. ורק שמ"מ כיון שהיו סוברין כן ר"ת והרבה מרבתינו הקדמונים, וגם סברו שכן סובר ר' האי גאון שכן הא כותב הראב"ד בהשגתו רבינו האי ז"ל אינו אומר כן וכן כתבו חכמי לונל קבלנו מרבתינו שקבלו מהגאונים ורבינו האי בראשם דבעינן היות באמצע, עד שהרמב"ם כתב בתשובתו להם שאינו כן ותפילין של רבינו האי גאון היו כסדר הרמב"ם ורש"י, וכתב שכן הרבה גאונים סוברין וכל אנשי ארץ הצבי הקדמונים חולקים ע"ז, שלכן כיון שהיו מתחלה הרבה מקומות שעשו כר"ת וגם מקומו של הרמב"ם נהגו כן תחלה, טוב לצאת גם שיטת ר"ת אף שכבר נפסק ונתפשט דלא כמותו. שלפי הגמ' דיבמות דף ק"ב אף אם יבא אליהו ויאמר דישנו לעשות כר"ת לא ישמעו לו בין לרבה בין לר' יוסף, (ורק ב"ד הגדול של ע"א סנהדרין בלשכת הגזית אם יסברו כר"ת מסתבר שיוכלו למיפלג ולפסוק כר"ת), שלכן ניחא מה שלשאר השיטות דאיתא בתפילין לא חששו משום דמעולם היו רק יחידים שחלקו ואף למדת חסידות ליכא מעלה להתנהג גם לצאת כל השיטות אף של היחידים, אבל כשיטת ר"ת שנהגו למעשה הרבה קהלות גדולות טוב להתנהג לצאת גם ידי שיטתם, וכיון שהוא שלא מצד חיוב דספק ואיזו חומרא מדינא לא נהגתי אלא כשהיו התפילין ברור בכשרותם ובהדורם, אבל כשנעשו עליהו חששות שלא ברור שאקיים בהו גם לר"ת לא נהגתי, שלכן מאחר שכבר נעשו חששות עליהו לא הטרחתי להוציאם ממקומי מליובאן שהיה דבר קשה מאד והוכרחתי להניח שם עוד הרבה ספרים שלא הניחו ליקח עמי וגם כתבים שלי לא יכולתי להוציאם משם עמי.

וכשבאתי לכאן לא השגתי תפילין דר"ת מאלו המצוין שיהיו לפי דעתי אלא פעם אחד נודמן לי להשיג תפילין דר"ת ישנים אבל טובים שלבשתים הרבה שנים עד שהוצרכתי לגונום, ותפילין דרש"י המחוייבים השגתי שני פעמים ע"י אחד בא"י כפי מה שאמרתי שיעשו, אבל לא הטרחתי כל כך בשביל תפילין דר"ת דליכא חיוב ממש וגם לא חיוב דמנהג אף שאבא מארי זצ"ל הניח כל ימיו אבל לא נהג באופן שיתחייבו גם בניו מדין מנהג, וגם בשביל הוצאה גדולה כשכותבין ביחד

שבהרבה פעמים לא היה זה דבר נקל, וכיון שאינו חיוב בעצם וגם התנתי בלא נדר לא דחקתי עצמי בזה. והענין הוא ממה שהסופרים עתה שרוב המניחין תפילין דר"ת הם מקהלות החסידים, ומאחר שחסידו תב"ד הם נוהגין לעשות כש"ע הרב נעשין התפילין כפי שסוברין שכן הוא דעת הרב זצ"ל, אבל הוא דבר תמוה דחנה בש"ע הרב בפנים סימן ל"ב סעי' ג"ב כתב מפורש בתפילין דרש"י דכיון שא"א לעשותה סתומה לדברי הכל לפרשת והיה אם שמע יעשה סתומה להרמב"ם שהוא דיוהר שלא להניח ריח בסוף פרשת שמע ואם הניח ריח יהיה בפחות מט' אותיות ויתחיל והיה אם שמע באמצע השיטה אחר שיעור ט' אותיות חלק, והוא כמפורש בדברי המחבר בש"ע שם סעי' ל"ו ובתפילין דר"ת בסימן ל"ד בסוף סעי' ג' כתב הרב למנהגנו שעושינן סתומה שלא להניח חלק כדי ט' אותיות בסוף פרשת והיה כי יביאך ולהניח חלק כדי ט' אותיות בראש השיטה העליונה ולהתחיל והיה אם שמע אחר זה, והאריך בסימן ל"ב שם בטעם שאין להניח ט' אותיות חלק בסוף פרשת שמע דהא חלק זה הוא סימן שפרשת והיה אם שמע שלאחריה תהיה פתוחה וכשליכא חלק כדי ט' אותיות הוא סימן שתהיה סתומה, וכוונתו דלכן אין לעשות דבר הסותר אף אם נימא שאינו פוסל אם יתחיל עכ"פ באמצע שיטה וכן איתא במ"ב סימן ל"ב בבאור הלכה בסעי' ל"ו ד"ה ואם מניחים, ולע"ד היה גראה מדמקפדין שלא יניח חלק כשיעור ט' אותיות בסוף פרשת שמע, הוא פסול בתפילין, דאף שלא פסול זה בס"ת דכיון דבהיה זה דרך הודמנות אין להחשיב זה להוכחה שהפרשה שאחריה תהיה פתוחה כיון שהוא בלא כוונה שלכן אף בכוונה מחמת שטעה וחשב שצריך לכתוב פרשה שאחריה פתוחה אינו כלום שהרי ממילא לא ניכר בזה כוונתו ואין לפסול מצד זה, ואף אם היה זה איזה פסול הרי בס"ת יכולין לתקן והוי זה שיתחיל לכתוב פרשה שאחריה באמצע שיטה תיקון ממילא דהרי כתבה באמצע שיטה ועשאה סתומה כמו שהיא צריכה להיות, אבל בתפילין שלא שייך שיהיה זה בהודמנות שהרי אין לו אלא פרשה זו דוהיה אם שמע לפניו לכתוב וידוע לו הגידון איך לכותבה וגם נקל לפניו לצמצם באיזה מקום לסיים וכדכתב הרב שם שתפילין חלוק מס"ת לענין זה, שא"כ צמצם בכתיבתו להניח בכוונה שיעור ט' אותיות חלק שאין שום טעם אלא בשביל שכוונתו שתהיה פרשת והיה אם שמע פתוחה שאולי הוא כעשיית מעשה שתהיה פתוחה ובמה שהניח אח"כ חלק שיעור ט' אותיות והתחיל לכתוב והיה אם שמע הרי עשאה סתומה, ושני הדברים ניכרין שנמצא שהיא בשני השמות שזה הוי פסול כיון דהיא בשני השמות והכשר דפרשה הוא דוקא שתהיה בשם אחד פתוחה או סתומה, דהוא דוחק שיהיה קפידא שלא לעשות אם היה כשר. עכ"פ אף שלא נימא שהוא הוכחה לפסול

עבורי פרשיות דתפילין דר"ת כרצוני הוא דבר גדול מאד, לבד מה שאוכל לקיים גם מצות הנחת תפילין דר"ת כפי מה שנהגתי, וענין הממון ב"ה שעורני ויעורני לשלם להסופר כפי אשר יבקש וישיג הסופר בתים טובים. ובודאי הסופר יכתוב גם ככתב הב"י, שאף שבארתי שבעצם כל הכתבים שאיכא הרבה שכותבין סת"מ שאיכא אצלינו שלש כתבים כולם הם מסיני, ורק א"א לכתוב פרשיות דתפילין ומזוזה אלא בכתב אחד משום שיהיה פסול מדין מנומר, אבל מ"מ אנו נוהגין שהכל יהיה בכתב הב"י בין מזוזות ותפילין ובין ס"ת בביהכ"נ שאני רגיל להתפלל, ויהיה כתבו נאה.

משה פיינשטיין

סימן י

אם לנשק התפילין כשמניחן

ראיתי לחכם אחד שהביא רא"י מכריכת רצועת תפילין של יד שלא הוא הפסק בין תפילין של יד לתפילין של ראש, שגם הנשיקה הואיל ומצוה שוב לא הוא הפסק בין תפילין ש"י לש"ר. והנה מהכריכות ראייה להיפוך דהא הטור כתב בסימן כ"ה בשם הרא"ש דיניח של ראש קודם שיכרוך סביב זרועו מטעם שהכריכה אינה מן המצוה, ופסק כן השו"ע בסעיף י"א, אך המג"א ס"ק י"ח כתב שהאר"י כרוך קודם שהניח של ראש משום שסובר דהכריכה מצוה היא, ופירש במחצית השקל דלהרא"ש אינה ממצות הנחת תפילין דכן איתא בב"י בטעמו, והאר"י סובר דהכריכה היא ממצות הנחת תפילין, וא"כ נשיקה שודאי אינה ממצות הנחת תפילין לכו"ע אפשר הוא הפסק, אך מסברא נוטה שאינה הפסק כיון שאין בזה ענין שיהי כלל.

סימן יא

ברור הוראה בהנחת תפילין באיטר שחלוק הכתיבה משאר מלאכות שכן הייתי מורה ולא ידעו הרואים הטעם בברור

בע"ה

כ"ז שבט תש"מ

לכבוד נכדי היקר חביבא דנפשאי הרה"ג ר' מרדכי טענדלער שליט"א בברכת שלום וברכה.

ענף א'

הנה אף שאינני שייך להכריע בדברי רבותינו איך לעשות למעשה בשום דבר, אבל הא איכא דברים

שלא שייך לצאת ידי כל השיטות ומוכרחין להורות לאלו השואלים ואין יודעין למי לפנות אלא אלי, והוא דבר שלא ידוע גם המנהג שנהוג עכשיו, והוא באיטר יד להנחת תפילין שאף שהרמ"א בסימן כ"ז סעי' ר' כתב והכי נהוג כה"י"א שהביא המחבר שהיד שכותב היא חשיבה לענין זה ומניח תפילין ביד שכנגדה, לא משמע כן מהד"מ אות ד' שכתב ומ"מ נראה לי לנהוג כדברי הטור וסמ"ק דבתראי אינון, ולא כתב שנהגו כהטור והסמ"ק בנתינת טעם מחמת דבתראי אינון ומשמע שגם צריך להגיה ברמ"א שעל הש"ע ולגרוס והכי יש לנהוג דהוא כמו שכתב בד"מ, ולכן רבו החולקין עליו דהב"ח פליג רק בחדא דהוא כשכותב בימין אף שעושה שאר מלאכות בשמאל הוא בשמאל כל אדם בשביל הכתיבה אבל כשכותב בשמאל אינו משנה בשביל הכתיבה להניח בימין כל אדם אלא כיון דשאר המלאכות עושה בימין הוא מניח בשמאל כל אדם, וסובר שגם ה"י יחיאל שמחדש מעלת כתיבה הוא רק שהכתיבה בימין עושה שלא יסנה מדין כל אדם ולא לענין שהכתיבה עדיפא מכל המלאכות גם לשנותו מכל אדם דתרתיה בעינן לשנותו מכל אדם, ומפרש הטעם שחשיבות יד כהה תלוי ברוב מלאכות וזהו הכרח להנחת תפילין בימין לאיטר שתהא היד כהה יד ימינו אך אף שהיא כהה אם כותב עכ"פ בה אינו מניח בה מצד חדוש התורה וכתבתם וקשרתם דצריך שתהא הקסירה ביד שכותב בה שממילא הנחה בשמאל אף שאינה יד הכהה בו דהרי אינו יכול לעשות בה רוב המלאכות, ואולי דרשינן כן לפירושו משום דלא נבטל לגמרי שם יד כהה מיד הכמאל דהאיטר מאחר דאצל כל אדם היא יד הכהה, ומה שמשמע למדרש כן מהקראי הוא משום דאם היה תלוי רק בכתיבה הרי היה נמצא דלא תלוי כלל ביד כהה וא"כ ידכה דכתב רחמנא למה לי ולהב"ח הא ודאי תלוי ביד כהה.

והגר"א סובר לגמרי כשיטה ראשונה בש"ע דיניח תפילין ביד שתש כח דבעינן יד כהה וליכא שום מעלה בכתיבה ואולינן בתר רוב מלאכות שלכן אף אם נימא דהגירסא ברמ"א הוא והכי נהוג אף שהוא נגד לטונו בד"מ אין מנהג זה שוב עכשיו שהרבה עשו כהב"ח והרבה יש שנוהגין כהגר"א, ולהצריך לאיטר כזה להניח שני זוגות תפילין בוא"ז ולא יברך כלל על תפילין או להצריכו בשביל הברכה שיניח הימני של יד בזה אחר זה בברכה קודם שיניח השל ראש וכשיהיה עליו של יד השני יניח גם של הראש ויחלוץ של יד השני ויניח של יד הראשון וימצא שגם בברכה קיים וגם שיהיה גם על של יד שיצא בו בודאי יחד עם השל ראש, לא מסתבר כלל שהוא טירחא גדולה מאד ולא מצינו בספרי רבותינו עצה כזה, ולכן הא מוכרחין אנו להכריע בזה למעשה איך להורות להשואלין אותי דבר ברור, מה שנראה לע"ד, שיש הרשות וגם הוא חיוב